

Gallasy Katalin

**MULTIKULTURÁLIS HATÁSOK – NEVELÉS EGY SAJÁTOS
KÖZÖSSÉGBEN**

DOI: 10.25116/kozelitesek 2020.1-2.4

Kulturális antropológia szakos tanulmányaim során több alkalommal megfigyeltem, hogy a különböző kisebb létszámú szubkulturákban különleges nevelési helyzetek keletkeznek, a szocializáció itt sajátosan valósul meg. Feltételezem, hogy e komplex környezeti hatásoknak lesznek olyan következményei, amelyek pedagógiai, neveléstudományi relevanciával bírnak. Dolgozatomban megvizsgálom egy ilyen közösség nevelési célját, tagjainak családról alkotott képét és azokat a módszereket, melyeket a nevelésben alkalmaznak. Kutatásra a Menóra Messiáshívó Közösséget választottam. Az objektivitás érdekében nyilatkozom arról, hogy a közösségnek nem vagyok tagja.

A kutatást a kulturális antropológia módszerével kezdtem el terepmunka technikával. Résztevő megfigyelést végeztem több mint négy éven keresztül a közösség Istentiszteletein, ünnepein, programjain és a családoknál. „Az életvitel által meghatározott gondolatvilág csak az antropológia alapvető kutatási módszerével, a terepmunka (a vizsgált embercsoporttal való tartós együttélés) révén ismerhető meg” (Boglár, 2005).

Miért van szükség résztvevő megfigyelésre? „Tudatosan vagy tudattalanul, az adatközlő valószínűleg szelektíven és torzított formában közvetíti az eseményeket. Az emberek állításai saját tevékenységükről nem mindig magyarázzák meg pontosan és kielégítően a viselkedésüket. [...] Ha van rá lehetőség, akkor a kutatónak közvetlenül kell megfigyelnie az emberek viselkedését” (Hollós, 2000).

A résztvevő megfigyelés során fontos, hogy a kutató ne váljon a közösség részévé, mert akkor nem lesz objektív a vizsgálata. Én nem vagyok vallásos, és nem vagyok tagja a közösségnek. „A terepmunkát végzőnek túl kell lépnie szerepein és a helyi közösséghez közelebb kell kerülnie. A teljes beolvadás lehetetlen és nem is kívánatos az objektivitás megőrzésének szempontjából. Azonban az antropológus képes lehet arra, hogy a kívülálló és az őslakos között foglaljon el valamilyen helyet” (Hollós, 2000).

A résztvevő megfigyelésen kívül a következő terepmunka-technikákat alkalmaztam: jegyzetelés, diktafon használat, fotózás, videózás, interjúkészítés. Az interjúkérdések összeállításában segítségemre volt a „Vallásos mozgalmak nézetei a családi életről és az oktatásról” című könyv (szerk. Mikonya György). Az interjúk többségének elkészítésében narratív interjútechnikát alkalmaztam Earl Babbie módszere szerint, aminek lényege: első lépésben meg kell kérni az interjúalanyt, hogy mondjon el mindent, ami eszébe jut az adott témáról. Nem szabad félbeszakítani, belekérdezni, hagyni kell, hogy mindent elmondjon. Az interjúkészítő közben felírja a kérdéseit az elhangzott dolgokkal kapcsolatban. Majd az interjú második szakaszában ezeket megkérdezi. Itt azt is lehet kérni, hogy beszéljen részletesebben erről vagy arról (amit az interjú első szakaszában mondott). Az interjú

harmadik szakaszában lehet feltenni az egyéb kérdéseket, melyek a témához kapcsolódnak, de még nem hangzottak el (Babbie, 1995). A narratív interjútechnikával készítettem az életútinterjúkat is. Volt, hogy félig-strukturált interjú készíttettem, mert az interjúalanytól csak kevés időt kaptam.

A Menóra Messiáshívő Közösség kb. 20 fős, kis közösség. Két családban vannak gyerekek, így az interjúkat náluk készítettem – a szülőkkel. Dolgozatom esettanulmány. Mit jelent az esettanulmány? „Egy sajátos jelenséget tanulmányoz természetes szituációban. [...] Egy sajátos egyén, csoport, intézmény vagy jelenség helyszínen történő kutatása” (Golnhofer, 2001). Golnhofer Erzsébet *Az esettanulmány* című könyvében meghatározta az esettanulmányok típusait, e tudományelméleti csoportosításban az etnográfiai (kulturális antropológiai) esettanulmányok közé, a „sajátos témához kötődés” szempontja szerint való csoportosításban pedig a nevelési esettanulmányokhoz sorolom, amit összeállítottam. A tudományelméletben nincs egyértelmű állásfoglalás arról, hogy a terepmunkának része az esettanulmány, vagy a terepmunka része az esettanulmánynak (Golnhofer, 2001). Az én dolgozatomban a terepmunkának része az esettanulmány.

A menóra szó a hétágú gyertyatartót jelenti, ez az egyik legősibb zsidó jelkép. Ott volt a jeruzsálemi Első Templomban, és a Második Templomban is. A fénye állandóan világított, a hét ág ezt jelzi: a hét minden napján égnie kellett. Ott található az ókori zsidó sírköveken, pecsétgyűrűkön és használati tárgyakon. Izrael Állam nemzeti címerében is ez található. (Raj, 2003). A Menóra közösség azért választotta ezt a jelképet, mert a közösség egy része zsidó, akik magukat messiáshívő zsidónak nevezik.

Kik a messiáshívő zsidók? (Juster – Hocken nyomán 2004). Olyan zsidók, akik elfogadták a názáreti Jézust mint Izrael Messiását, az Isten fiát, és a világ Megváltóját, Szabadítóját. Ők zsidóként éltek meg ezt a hitet, és nem akarnak a nem-zsidó identitású keresztény egyházakba asszimilálódni. A kereszténység történelmének nagy részében nem engedte, hogy a zsidók, ha hitre jutottak Jézusban, a zsidó identitásukat megőrizték, zsidó ünnepeiket megtartsák. Keresztényekké váltak, és a keresztény ünnepeket kellett megtartaniuk. Pedig Jézus idejében, a Jézusban hívő zsidók, vagyis az első „messiáshívő zsidók” első nemzedéke zsidóként élhette meg a hitét, és Jézusban való hite nem fordította szembe őket a zsidósággal.

Így gondolkodik a messiáshívő zsidókról Dániel, aki magát messiáshívő zsidónak vallja: „A kettő nem zárja ki egymást, sőt. Jézus is zsidó volt, a legtöbb apostol is zsidó volt. A kereszténység az tulajdonképpen az, hogy elfogadjuk-e azt, hogy Jézus a Megváltó. És az teljesen mindegy, hogy valaki zsidó-e vagy nem. Aztán már az, hogy a legtöbb zsidó úgy gondolja, hogy egy zsidó nem lehet keresztény, ez már a 2000 év során alakult ki, hogy a kereszténység egy vallás, és a zsidóság egy vallás, és hogy az két különböző dolog. Hogyha a bibliai kijelentéseit nézzük akár a zsidóságnak, akár a kereszténységnek, egyáltalán nem ez derül ki belőle”.

Kriszta, aki nem zsidóként tagja a Menóra Messiáshívő Közösségnek, így jellemzi a közösséget, hitelveiket: „Olyan közösség vagyunk, ahol vannak zsidó származásúak is és nem zsidó származásúak is, és az a közös bennünk, hogy mindannyian hiszünk benne, hogy Jézus a Messiás. Tehát keresztény bibliai alapokon áll ez a közösség. És abban hiszünk, hogy a zsidóság felé szokás másfajta módon közelíteni, mint ahogy általában az egyházakban szokás.

Az a célunk, azt tartjuk fontosnak, hogy a budapesti zsidóságnak, akikkel kapcsolatunk lehet, úgy közvetítsük a Biblia üzenetét, hogy számukra felismerhető legyen, hogy ez az ő kulturális örökségük része. A Biblia Istene nem egy idegen, keresztény Isten, hanem az az Isten, akiben ők hittek évezredek át, és aki megígérte a Messiást, és Jézus az a Messiás, akit a zsidóság vár. Ebben nagyon fontos, hogy felhasználjuk a hagyományos judaizmusnak az elemeit, a Bibliai ünnepeket megünnepeljük, és amennyire lehet, ebben felhasználjuk a zsidó liturgia elemeit, azért, hogy ezzel is nyissunk és közelítsünk a zsidóság felé. Illetve, minden dologban, amit csinálunk, próbáljuk felfedezni a zsidó gyökereket. És próbáljuk megmutatni, hogy milyen szervesen összefügg az Ószövetség az Újszövetséggel. Itt nincs szakadék, itt nincs igazán egy új vallás, amit Jézus alapított, hanem szervesen nőtt ki a zsidó vallásból a kereszténység”.

A gyereknevelésben nincsenek a közösség által meghatározott elvek, szabályok, abból adódóan, hogy vannak zsidók és nem zsidók is a tagjai között. Más ünnepeik, szokásaik is lehetnek a zsidó és nem zsidó családoknak a közösségben, s ez a gyerekneveléssel is összefügg. Így beszél Kriszta a közösség által adott hitbeli szabadságról: „Én azt nagyon szeretem, hogy a közösségünk igen nagy lelki-szellemi szabadságot adott. Mivel vannak közöttünk zsidók is, meg nem zsidók is, azért vannak különböző hátterek. Vannak közöttünk olyanok, akik például megünneplik a családjukkal Hanukát és nem ünneplik meg a Karácsonyt, és vannak közöttünk olyanok, akik – ugye nem zsidó származásúak – a közösséggel megünneplik a Hanukát, és otthon, esetleg a családjukkal, a nem zsidó családtagjaikkal pedig megünneplik a Karácsonyt. És ez nem főbenjáró vétek. Tulajdonképpen a közösség együtt nyilván a zsidó ünnepeket üli meg, de az, hogy a családjával, a hétköznapjaiban ki hogyan ápolja akár a zsidó, akár a keresztény hagyományokat, ez teljesen szabad. Rá van bízva. Ebből nem lehet téziseket, vagy teológiát gyártani. [...] Hogyha valaki megtartja a Szombatot, zsidóként, vagy nem zsidóként, mert segíti az Istennel való kapcsolatát, ápolja, akkor az jó dolog. Ha valaki nem tartja meg a Szombatot, mert nem olyan a háttere, vagy mondjuk nem tudja megoldani, mert nem tud otthon lenni, van, akinek szombaton is dolgoznia kell, az se érezze magát bűnösnek, hogy ő most nem tartotta meg a Szombatot. Ez teljesen az egyéni lelkiismeretre van bízva”.

Tehát hitelveit a közösség a Bibliára alapozza, az Ószövetséget és az Újszövetséget egyformán fontosnak tartja, egységességüket hangsúlyozza. Célja a zsidók felé való szolgálat. A zsidó ünnepeket tartják meg a közösségben, amely azonban szabadságot ad a híveknek abban, hogy otthon, a családban hogyan élik meg a hitüket, milyen ünnepeket tartanak meg.

A Messiáshívő Zsidó Közösségek és az ehhez kapcsolódó oktatási intézmények először az Egyesült Államokban és Izraelben alakultak ki, ez a két központja a mozgalomnak (Juster-Hocken alapján, 2004). Az Egyesült Államokban a különböző felekezetekhez tartozó keresztény-zsidókat összefogó héber-keresztény szövetségek 1915-ben jelentek meg. Nem alkottak gyülekezetet, vagy felekezetet, céljuk a közösség-gyakorlás volt és a Jézust követő zsidók közös identitásának megélése. A zsidóság felé irányuló missziók szintén a 19. században jöttek létre, hogy a zsidók számára elvigyék az újszövetségi hit üzenetét. Az 1970-es évek elején jöttek létre az első messiáshívő zsidó gyülekezetek, és alapították meg az első messiáshívő zsidó iskolát. Az 1990-es évek közepére majd 200 messiáshívő zsidó gyülekezet volt az Egyesült Államokban.

A messiáshívő zsidó mozgalom kialakulásának másik központja Izrael. 1882-ben alakult az első közösség Izraelben, ahol Jézus-hívő zsidók voltak. Josef Rabinowitz rabbi alapította, aki egy jeruzsálemi útja alkalmával tért meg, jutott hitre Jézusban. Az 1960-as évek elején jött létre az első messiáshívő zsidó főiskola, az 1980-as évek elején a második, amely teológiai alapokat adott a messiáshívő zsidó mozgalom számára. Ezek egy része belső szerveződésű intézmény, más része skandináv hatásra jött létre. Izraelben ma több mint 70 héber anyanyelvű, 25 orosz anyanyelvű és 5 etióp-amhara nyelvű messiáshívő zsidó közösség van.

Európában 1860-ban jelentek meg először héber-keresztény szövetségek Nagy-Britanniában, majd szintén a 19. században jelentek meg zsidóság felé szolgáló missziók Norvégiában, Finnországban. Franciaországban jött létre az első európai messiáshívő zsidó gyülekezet, Párizsban, 1963-ban. Németországban ma 12 messiáshívő gyülekezet működik, 1995-ben jött létre az első, Berlinben. Hollandiában és Svájcban inkább héber-keresztény szövetségek vannak. Romániában négy messiáshívő zsidó gyülekezet létezik, Magyarországon kettő.

A világ más tájain is találhatóak még gyülekezetek. Ukrajnában az első messiáshívő zsidó közösséget 1994-ben jegyezték be, és az évtized végére 20 gyülekezet jött létre. Dél-Amerikában a legnagyobb gyülekezet Brazíliában működik, Belo Horizonté városában, több mint száz tagja van. Két Messiási Zsidó Bibliai Főiskola is működik, az egyik itt, a másik Argentínában, Buenos Airesben. Léteznek messiáshívő zsidó közösségek Ausztráliában, Új-Zélandon és Afrikában is.

Magyarországon a Messiáshívő Mozgalmat két közösség képviseli, a Menóra Messiáshívő Közösség, mely karizmatikus,³⁵ és a Sófár Messiáshívő Zsidó Közösség, mely nem karizmatikus. A Sófár közösségről nem írok, mert nem kutattam ott.

A Menóra Messiáshívő Közösség egy misszió segítségével jött létre, egy skót misszionárius alapította meg 15 éve. Tartott Magyarországon keresztényeknek egy konferenciát, itt alakult meg a közösség. Így beszélt erről Kriszta: „Elmentem erre a konferenciára, amit Ien Campbell szervezett. Arról szólt, hogy

³⁵ A karizmatikus közösség azt jelenti, hogy a Szent Szellem (vagy Szent Lélek) által adott ajándékok kiemelten fontosak a közösség ünnepein és a hívek családi életében. Ilyen ajándék például az, ha valaki úgy gyógyít Isten nevében, hogy a másikért imádkozik.

hogyan lehet a zsidóság felé úgy hirdetni az evangéliumot, hogy az ne legyen számukra egy idegen üzenet, hanem jobban alkalmazkodjon az ő gondolkodásukhoz, az ő igényeikhez, figyelembe venni azokat az esetleges előítéleteket, amik visszatartják a zsidóságot a kereszténységtől. Összegyűlt néhány olyan ember [a konferencia után], aki azt mondta, hogy hozzunk létre egy olyan közösséget, aminek az a célja, hogy a zsidóság felé nyitni, és segíteni a zsidó származásúaknak abban, hogy Istenhez közeledjenek. Illetve segíteni azoknak, akik mondjuk nem zsidók, de szeretnének a zsidóság felé szolgálni. Egyfajta képzést adni, tanulni a zsidó kultúráról. Jobban megismerni a zsidóság gondolkodásmódját, szokásait”.

A skót misszionárius választotta ki a közösség vezetőit. Folyamatosan tartja a kapcsolatot a közösséggel Skóciából, és rendszeresen jön látogatóba hozzájuk. A skót misszió támogatja a közösséget pénzzel, és ahogy ők mondják, imával. A misszionárius a közösség teológiájának megalapozásához is hozzájárult. A közösségnek nincs oktatási intézménye, mint Amerikában, vagy Izraelben.

Szabadság a nevelésben és a gyerekek hitre nevelésében

A közösség szabadságot ad a híveinek abban, hogy a családban hogyan élnek meg a hitüket, így a gyereknevelésben is. „Szerintem a közösségben vannak bizonyos elvek a gyerekneveléssel kapcsolatban, amik a Bibliából származnak, de én ezt nem tapasztaltam, hogy lenne ennek egy kialakult teológiája, vagy bármi, és akkor ezt kellene nekünk otthon a családban gyakorolni. Azért vannak közös alapelveink, mert mindannyian egyfajta bibliai alapra építünk. De hogyha megnézzük, a közösségben két olyan család van, ahol vannak kisgyerekek, a Péterék vannak, meg mi. Én nem érezném azt, hogy nekünk most olyan nagyon egyformán kellene nevelnünk a gyerekeket azért, mert egy közösséghez tartozunk, hanem inkább hasonlóan gondolkodunk dolgokról, és akkor ezért lehetnek hasonlóságok” (Kriszta).

A gyerekeiknek szabadságot adnak abban, hogy hogyan élnek meg az ünnepet, mennyire vesznek részt például a családi Kidduson,³⁶ a pénteki szombatköszöntő szertartáson. „A kiddusi áldásokat akkor mondják, amikor van kedvük. Nem erőltetjük nekik. Meg szoktam kérdezni, hogy kinek van kedve apának segíteni? És ha van kedvük, akkor ők is mondják, ha nincs, akkor nem erőltetjük a dolgot” (Kriszta).

Szintén szabadságot adnak a gyerekeknek abban, hogy felnőtt korukban hívő életet fognak-e választani, messiáshívő hitet választanak-e. „Fontos, hogy a maguk személyében találják meg azt a hitet... az, hogy ők majd a későbbiekben, amikor majd felnőttek lesznek, hogyan élnek meg a hitüket, én abban szabadságot adok nekik, én azt remélem, hogy kapnak egy olyan alapot, amiből tudnak meríteni és választani” (Anna).

³⁶ A Kiddus péntek esti szombatköszöntő szertartás, ahol áldást mondanak a borra, kalácsra, és meggyűjtják a szombati gyertyákat. (Unterman, 1999) De a Kiddus nagyobb ünnepeknek is része.

Nem tanítás, hanem: megélni a hitet az együttélés során

A közösségben nincs sem intézménye a messiáshívő hitnek, sem tankönyve, hittankönyve. A gyerekek nem hagyományos tanulás útján ismerik meg a hitet, hanem együtt megélik a családban, közösségben az ünnepeken, a közös imádkozások alkalmával, tapasztalatot, élményeket szereznek. Sokat beszélgetnek a szülőkkel hitbeli kérdésekről.

A közösségben a messiáshívő hit egyik alappillére az Istennel való személyes kapcsolat. Anna így beszél erről az életútinterjúban: „Én a messiáshívő hitet abban élem meg, hogy van egy élő kapcsolatom Istennel, és annak a megélése, megértése, átélése, elfogadása, megvallása... hogy ehhez szükségem van a Messiásra”. Erről nem tanítanak a gyerekeknek, nem „teologizálnak”. Úgy tanulják, hogy *látják, hallják a közösségben, tapasztalják a családban, az együttélés során*, mit jelent az Istennel való személyes kapcsolat.

„Otthon megéljük a hitünket, úgy, ahogy. Nincs szétválasztva, hogy most zsidóként, most meg Jézusként. Otthon ez így zajlik... Ez teljesen koherens, és nem szétválasztható. Praktikusan ez egy segítség... egyrészt látnak minket imádkozni, velünk vannak a térben, és tapasztalják a mi hitünket”. „A gyerekek nagyon nyitottak, ők nem teologizálnak, hanem őknek a személyes kapcsolatról szól minden az életükben és ettől megélik az Istennel való személyes kapcsolat lehetőségét. És hát odavannak... nagyon szeretik” (Anna).

Ennek átadásában nagy szükség van arra, hogy sok *közösen eltöltött, értékes idő* legyen. Erre van lehetőség a családban a közös étkezések, esti imádkozások, vagy a péntek esti Kiddus alkalmával. A következő idézet bemutatja, hogy a gyerekek hogyan tudják közösen megélni, megtapasztalni a hitet a szülőkkel. „A péntek este jelenti, hogy érkezett a megnyugodásnak, nyugalomnak, elcsendesedésnek az ideje, amit egész héten vár az ember, pénteken meg készülődik is rá. Tényleg próbáljuk is megélni, hogy attól a pillanattól, hogy meggyújtjuk a gyertyát, onnantól az egy másfajta minőség legyen, mint előtte volt. Istenre még inkább odafigyelni, az ő békességét keresni, a családdal együtt lenni. Hoztunk egy magunk szabta, nem túl szigorú dolgokat. Mondjuk, azon az este nem kapcsolunk be tévét, hanem amíg a gyerekek ébren vannak, addig énekelünk, vagy játszunk velük, meg Istenről beszélgetünk velük, és akkor a maradék időben vagy együtt tanítást hallgattunk, vagy együtt olvasunk. Egy olyasfajta minősége legyen ennek az időnek, amit hét közben nem nagyon tudunk megvalósítani” (Anna).

Az identitásukat is a családban élik meg, tapasztalják meg a gyerekek, nem kell számukra megtanítani, mit jelent az, hogy zsidó, vagy messiáshívő zsidó. Anna így mesél erről: „Azt hiszem, így nem annyira fogalom-meghatározásból indul ki egy gyereknél. Máshogy gondolkozik. Ők abba nőttek bele, hogy mi zsidók vagyunk. Ez egy ilyen alap dolog, és nem kezdték el kérdezni, hogy mitől. Hanem azt kezdik el észrevenni, hogy nem mindenki az. Amíg mondjuk egy zsidó óvodába jár, addig... főleg

kiscsoportban... a trolin simán meséli a mellette ülő néninek, hogy most megyünk a Purimra.³⁷ És nem érti, hogy miért nem érti a néni, hogy mi az, hogy Purim”. „Ők azt hitték egy ideig, hogy minden zsidó messiáshívő. Nekik az az alap, amit otthon megélnék. Nekik az a valóság, a legnagyobb valóság. Hiszen mi vagyunk mint család az elsőszámú tapasztalati hely”.

Hitelesség

Ahhoz, hogy a gyerekek meg tudják élni a hitet a családban, az Istennel való személyes kapcsolatot, át tudják venni az értékeket, az szükséges, hogy a szülő hiteles legyen. „Amikor azt mondom, hogy áldjuk meg az ételt, mert ez a szokás, ez a szabály, akkor nem segítem vele az élő kapcsolatukat Istennel... Ez hitelesen kell, hogy történjen. Ha Isten a mindennapjaink része, beszélgetéseink része, ha tapasztalják azt, hogy én önmagamban, vagy Péterrel közösen imádkozom, egyszerűen Isten része a családnak, akkor igénylik, hogy legyen áldás, és akkor megtörténik az, ami teljesen váratlan volt, hogy Simon egyik este elővett egy tányért, és megterített Jesuának, [Jézusnak] merthogy ő is itt van közöttünk, és ne hagyjuk ki” (Anna).

Anna szerint hitelesség az is, hogy nem formális, szabványos imaszövegeket alkalmaznak, hanem szabadon imádkoznak. „Azt gondolom, hogy ez egy ilyen hitelességi mérő, hogy ne elmondjuk azt az imaszöveget, úgy, hogy nem tudjuk, mit jelent, nem tudjuk, miért, de elmondjuk, mert kötelező, vagy tényleg azt gondoljuk, hogy ez is egy kommunikáció, ez is egy kapcsolat” (Anna).

„Bibliai alapelv a szülők tisztelete... hogy nem a gyerekekről szól az élet, vannak bizonyosfajta szabályok, amiket a szülők fektetnek le a gyerek érdekében, a gyerekeknek meg fontos, hogy engedelmes legyen. És azok között a keretek között nőjön fel, amit a szülők adnak” (Kriszta).

Anna konkrét példákat is említ, az ő családjukban az együttélés során hogyan alkalmazkodnak a gyerekek a szülőkhöz, tartják tiszteletben a szülők életét. „Van egy bizonyos hangerősség, amire én azt mondom, hogy nem, én is itt élek, és nem csak ők, akkor le lehet menni a kertbe, ha ennyire kiabálni van kedvük. Ez egy ilyen alap... ha játszanak, le tudnak menni. Akkor azt mondom, ez az a szint, hogy én is itt lakom, és vegyük lejjebb, akkor menjünk ki, és akkor le lehet vezetni az energiákat”. „Kialakult, hogy hétvégén nem ébresztenek fel, ha felébrednek is korábban, akkor nem csörtetnek fel reggel fél hétkor hétvégén hozzánk”.

A gyerekek iránti tisztelet elve is bibliai alapú, mint a szülők iránti tisztelet. Anna az előző példában arról beszélt, hogyan alkalmazkodnak a szülőkhöz, de számára ugyanúgy fontos az, hogy a szülő is alkalmazkodjon a gyerekekhez, legyen meg a kölcsönösség, az egymás iránti tisztelet. „Azt gondolom,

³⁷ A Purim ünnepén arról emlékeznek meg, hogy a perzsa uralom alatt lévő zsidó közösség, amelynek kiirtására Hámán tervet szőtt, megmenekült. (Donin, 1998) Messiáshívő közösségek ezen az ünnepen felolvassák Eszter könyvének történetét, beöltöznak a történet szereplőinek és eljátsszák.

hogy nekik is van egy ilyen saját idejük, azt meg én igyekszem tiszteletben tartani. Ez az együttélés ez nemcsak a felnőttek tiszteletben tartása, hanem a gyerekeké is. Ha ő szeretné elrendezni a játékait, akkor nem fogok beleszólni, hogy melyiket hová rakja. Az is, hogy felnőtt műsort nem nézünk, mikor a gyerekek velünk vannak. Azt gondolom, hogy a mi részünkről az együttélés egy szabálya az is, hogy amíg ők itt, a közös térben vannak, addig mi nem hozunk be se híradót, se olyan filmet, ami nem nekik való”.

A gyerekek iránti tisztelet megjelenik abban is, ahogyan a *családi ünnepeket gyakran a gyerekek igényeire formálják*. Például a családi Kidduson a gyerekek miatt gyakran nem mondják el az áldásokat, hanem rövidebben imádkoznak a vacsora előtt. „Van olyan is, hogy csak magyarul mondjuk az áldásokat, nem héberül, vagy csak imádkozunk. A gyerekek nem szeretik nagyon bő lére ereszteni vacsora előtt az imát. Nem is ez a lényeg. Hanem az, hogy érezzék, hogy ebben nőjenek fel, tanulják meg, hogy lehet Istennel beszélgetni. Hogy legyen Isten az első”. A családi szertartás liturgiájában ezt a változtatást megtehetik, a közösség szabadságot ad abban, hogy a család hogyan éli meg a hitét.

A *közösségi ünnepekben is* változtatnak miattuk, például bor helyett gyakran szőlőlevet használnak közösségi Kidduson, vagy Széder³⁸ estén, így részt tudnak venni a szertartásban, „így a gyerekek is részesei lehetnek a közösségnek” (Anna).

A zsidó ünnepekben a gyerekeknek központi szerepük van, mert fontos a hagyományok átadása. Vajon ez jellemző a közösséghez tartozó családokra is? Kriszta családjában a gyerekeknek központi szerepük van, de nem tartja helyesnek, ha ez túlzott mértékű. Próbál is ezen változtatni. „Ez szerintem független attól, hogy zsidó kultúra, vagy nem, meg főleg itt a nagymamánál olyan gyerekcultusz van, hogy őszintén, már úgy érzem, hogy kicsit sok, ez a tömény kényeztetés van, ami szerintem nehéz is. De az biztos, igen, hogy fontosak a gyerekek. Nekem az az érzésem, és én ezen próbálok dolgozni, hogy... tehát a mai társadalom átesett a ló túloldalára, nagyon sokszor azt érzem, hogy a gyerekek irányítják a családok életét, és az már nem jó. Ez egy tendencia, én úgy látom. Nemcsak arról van szó, hogy fontosak a gyerekek, hanem tényleg minden köréjük szerveződik, és minden róluk szól, és én azt érzem, hogy nincs meg az az egészséges egyensúly, hogy a felnőttet is hagyni egy kicsit élni. A gyereknek is meg kell tanulni, hogy őrajta kívül mások is vannak. A szülőnek is szüksége van arra, hogy egy kicsit elvonuljon. Nem csak folyamatosan szórakoztatni a gyereket, a szülőnek is szüksége van arra, hogy pihenjen. Nemcsak a gyerekekkel lenni folyamatosan”.

Az idézetben megjelenik az az igény is, hogy a szülőket tisztelni kell, legyen egészséges egyensúly, kölcsönös tisztelet egymás iránt a szülők és a gyerekek között. Utóbbiak központi szerepének okát a nagymamákhöz való viszonyban látja Kriszta. Másik oknak a fogyasztói társadalom hatását tekinti: „A fogyasztói társadalomnak az egyik csapdája, hogy most már a kereskedők is rájöttek, hogy a gyerekeket kell megcélolni mint vevőközöniséget, mert a gyerekek aztán kiharcolnak dolgokat. És

³⁸ A Széder este rituális étkezés a Pészach – Egyiptomból való kivonulás – ünnepének első estéjén. (Unterman, 1999) Része a kiddus.

aztán én ezt nagyon érzékelem azokon a gyerekeken, akik körülöttem vannak, a saját gyerekeimen is látom, hogy róluk szól az élet. És minden arról szól, hogy az ő vágyaik beteljesedjenek, és a szülők eszközök ebben. Szerintem a mai gyerekek így gondolkodnak és így nevelődnek. Mert ez sugárzik kívülről. Szerintem szülőként ez ellen eléggé kell küzdeni”.

Konkrét példát is említ Kriszta a kisebbik gyerekével kapcsolatban, hogy hogyan mutatkozik meg a családban a gyerek központi szerepe. „A kisebbiken látszik, hogy ha másnak van születésnapja, vagy valamilyen ünnep, akkor ezt nem érti, pedig igazából szerintem már kellene, hogy értse, csak ez a gyerekkultusz... hogy lehet, hogy másnak is van születésnapja, nemcsak neki? Amikor nem neki van születésnapja, az nem őrá szól! Másikról szól. Esetleg a testvéréről, apjáról. Másnak van a születésnapja, és akkor az nem az ő tortája, hanem az apjának a tortája”.

Példamutatás

„Bibliai alapelv a példamutatás, ne csak gyakorlatban beszéljünk a dolgokról, hanem meg kell mutatni a gyerekeknek” (Kriszta). Mindkét családban megjelenik, hogy példát lehet mutatni a *hétköznapi dolgokban*, az otthoni együttélés során is. „Én nem vagyok annyira rendmániás, de szeretem, ha rend van körülöttem. És akkor ezt próbálom a fiúknak tanítani, hogy a saját dolgaikat tartsák rendben” (Kriszta). „Ha a kicsi látja, hogy minden reggel fogat mosok, akkor teljesen egyértelmű, hogy reggel fogat kell mosni. Nincs az, hogy szabályként be kell vezetni, hogy márpedig minden nap kétszer fogat kell mosni. Ebbe nő bele” (Anna). Átvehetnek a gyerekek *köszönési módot, szóhasználatot, beszédfordulatot*. Ami lehet akár negatív is... Ez is mindkét családban megjelenik. „Ahogy én például beszélek velük, azt úgy látom, hogy sokszor ők használják azokat a fordulatokat, azokat a stratégiákat, amiket tőlem látnak, meg az apjuktól is bizonyos helyzetekben, átveszik azt, hogy hogyan beszélünk, vagy hogyan oldunk meg bizonyos helyzeteket. Például a férjem, ő minden nőnek úgy köszön – ez már eléggé kiment a divatból –, hogy kezicsókolom, függetlenül attól, hogy mennyi idős. A fiúk is úgy köszönnek. És ez sokaknak feltűnik. Ezt nem én tanítottam nekik, ők ezt az apjuktól látták, meg hallották, hogy ő minden nőnek így köszön. Ezzel feltűnést szoktunk kelteni, hogy ők úgy köszönnek, hogy kezicsókolom. Erre mindenki felkapja a fejét, ez már manapság nem divat” (Kriszta). „De hát pozitív, és negatív dolgot is utánozhatnak, amit én felindultságomban használok, azt egy-két nap múlva hallom vissza. Akkor én nem szólhatok rá a gyerekekre, mert tőlem hallotta azt a szóhasználatot. Mondjuk nem olyan csúnya, de ahogy megnevezek valamit, ahogy mondjuk vezetés közben reagálok valakire, mert kivágódik az autó előttem, és teszek egy cinikus, vagy nem tudom milyen megjegyzést, akkor a legközelebbi alkalommal hallom tőlük a nagyon hasonlót, persze...” (Anna).

Egy *viselkedésmód átvétele* is lehet negatív, ami a szülő részéről akaratlanul történik. Bár hasznos lehet a szülő önismerete szempontjából. „Sokszor szembesülök vele, hogy ja, ezt is elleste, ezt is megfigyelte, ja tényleg... Sokszor az ember önmagára csodálkozik rá, mintha egy kis tükörben látná

magát. (...) Ha van olyan, hogy nem megy valami, nem egyformán reagálunk Péterrel, látszik, hogy melyik gyerek inkább kitől veszi át ezeket. Most odavágja a földhöz és abbahagyja, és belerúg, vagy sír és ordít... ezekkel a kudarcokkal hogy birkózik meg önmaga, meg a fáradtságával, az éhségével, hogy elkezd-e a másikat piszkálni... Vagy látják Péterrel a kettőnk kapcsolatát, hogyan reagálunk valamire egy nagyon fáradt időszakban, esetleg hirtelenül. Az nagyon hamar vissza tud jönni” (Anna).

Értékek átadásában is jó módszer a példamutatás. „Ha megyünk az utcán, és szeretném, hogy nekünk átadják a helyet, amikor én a kicsivel vagyok, akkor ugyanúgy azt is képviselnem kell, hogy mi is adjuk át a helyet, amikor valaki olyan száll fel. Ez legyen az élet része” (Anna). Kriszta a hajléktalanokhoz való viszonyát mutatta meg nagyobbik, 8 éves fiának. A történetből kiderül, hogy mennyire fontos az ilyen helyzetekben a példamutatáson kívül az őszinte beszélgetés. „Gergőnél volt a héten egy érdekes dolog, ahogy jövünk haza, lehet látni kéregetőket, meg hajléktalanokat útközben, és akkor így beszélgetünk erről, mert őt ez nagyon felzaklatta, meg zavarta. Hogy hát van olyan, hogy a néni ott áll kint, és kéreget. Mondtam, hogy imádkozzunk azért, hogy ezek a problémák megszűnjenek, és imádkoztunk. Egyszer mondta Gergő, mikor jöttünk hazafelé, hogy van ott egy néni. Kérdeztem, hogy adjunk neki ennivalót? Azt mondta, igen. Vettünk péksüteményt útközben. Kérdeztem, akarod te odaadni a néninek? Mondta, igen. A nénit különben én nem is vettem észre, ő vette észre. És akkor odaadta a néninek az ennivalót. Ez a héten történt, azóta ő mindig figyeli, hogy ott van-e az a néni. Amiket ő felfedez a világban, dolgokat, azt megbeszéljük. Ő nagyon sok mindent a szívére vesz, beépülnek neki. Beszélgettünk róla, hogy én nem szeretek pénzt adni, mert nem tudom, mire költik. Ezen a Gergő is elgondolkodott, hát igen, akkor vegyünk inkább ennivalót. Gondolom, máskor is lesz ez majd, hogy úgy érzi, hogy ha valakinek segíteni szeretne, vagy akar, akkor ezt így megteesszük” (Kriszta). „És ezek nem ilyen az egyik percről a másikra történő dolgok, sokszor ez nekik épülget, és évek múlva rácsodálkozunk, hogy jó, ez tényleg már az ő személyiségük részévé vált, vagy átformálták egy kicsit a maguk dolgára. De ez nem olyan, hogy mutatok egy példát, és holnaptól működik. Mindent ők is mérlegelnek, meg kipróbálnak, meg kipróbálják az ellenkezőjét. Mi van, ha mégsem úgy... hát kialakítják... Ez elég szépen lejön a saját baráti kapcsolataikban, azt gondolom. Ahogy ők látják, hogy mi viselkedünk emberekkel, meg gondolkozunk másokról. Azért az elég szépen lejön, hogy a saját kortárs kapcsolataikban hogy működnek” (Anna). Ezt a folyamatot interiorizációnak nevezzük, ami azt jelenti, hogy az egyén értékeket, nézeteket illeszt be a saját értékrendszerébe. Alapja az információ hitelessége (Kollár – Szabó szerk., 2004).

Őszinte kommunikáció, megbeszélés

„A kommunikáció is bibliai elv, hogy őszinte, nyílt legyen, meg lehessen beszélni a dolgokat. [...] Fontos nekünk, hogy beszélgessünk sokat, hogy mindenki a véleményét szabadon el tudja mondani” (Kriszta).

Láthattuk az előző példában is, amikor Kriszta és a kislánya a hajléktalan nénivel találkozott, hogy egy ilyen *nehéz értékendbeli kérdésben* milyen fontos szerepe van a beszélgetésnek. Ez Annáéknál is megjelenik, a dohányzással kapcsolatban volt szükség magyarázatra, megbeszélésre: „Meg volt lepődve [Anna nagyobbik fia], amikor az egyik osztálytárs apukáját észrevette, hogy dohányzik. Mert nálunk az is egy olyan dolog, hogy nem csak azért nem dohányzunk, mert az egészségtelen, hanem azt gondoljuk, hogy a testünk is Isten ajándéka, amire kötelességünk vigyázni. Olyan, mint hogyha bekoszolnánk a lakásunkat hamuval, teleszóránk. Ugyanez a dohányzás is, teleszórjuk azt a lakást, amit kaptunk a Földre”. Náluk a *konfliktusok rendezésében* is ez a fő nevelési elv, ha nem sikerül így rendezni a helyzetet, csak akkor választ más megoldási módot. „Ha közöttük van konfliktus, akkor szeretem, ha ők lerendezik egymás között, szoktam nekik szólni, hogy beszéljétek meg, satöbbi. Csak akkor avatkozom be a dologba, ha nagyon muszáj. Akkor megkérdezem tőlük, mi a baj, próbálom velük megbeszélni a helyzetet, és hogy mindenki mondja el, hogy mi a problémája, és akkor kitalálni valamilyen megoldást, ami mindkettőjüknek jó. [...] Ha nem tudnak sehogy sem megegyezni, és én javaslok valamilyen rendezési módot, és azt ők nem fogadják el, akkor van az, hogy különválasztom őket egymástól”.

Annáék családjában a rendezett élet kialakításában van nagy szerepe a beszélgetésnek. Büntetni nem szokták a gyerekeiket semmilyen formában, helyette azt tanítják meg nekik, hogy a *döntéseiknek, tetteiknek következménye van*. És ezt magyarázatokkal, beszélgetéssel tanítják meg nekik. „Igyekszünk inkább megelőzni dolgokat, mint hogy büntetni. Merthogy azt nem értik. Ha hirtelen tesz valamit, amiről nem gondolja, hogy helytelen, akkor nem érti. Ha meg megbeszéljük, hogy valami nem jó, vagy nem így kéne, de mégis úgy csinálja, akkor a következményeit vállalja. Például, ha nem fejezi be időben este a játékot, és elcsúszunk időben, akkor nem fogunk két mesét olvasni, vagy nem fogunk mesét olvasni, vagy lemarad a rádióban hallható meséről. [...] Ha nem készülünk el, ha nem tesszük meg a dolgunkat, akkor nem tudunk valamit megcsinálni, akkor nem lesz rá idő. [...] Azt hiszem, mi nagyon sokat verbalizálunk, meg nagyon sokat beszélünk dolgokról itthon. Éppen azért, hogy döntéshelyzetbe tudjanak kerülni”.

Testi fenyítés? Büntetés?

A testi fenyítéssel kapcsolatban más nézetei vannak a két családnak. Ez nem okoz problémát a közösségben. Mivel a hívők egy része zsidó, másik része nem zsidó, így a közösség szabadságot ad a gyereknevelésben is, ahogy a hit megélésében, ünnepek megtartásában is. „Nálunk előfordul, hogy rácsapunk a fenekére, és én ebben nem látok problémát, mert... mondjuk a Gergővel már nem nagyon... én azt mondom, hogy a kisebbekkel lehet ezt megcsinálni. Mondjuk a Danikának szüksége is van rá, sajnos, ő nagyon feszegeti a határokat. De szerintem nincsenek ilyen kőbe vésett elvek, amiatt, hogy egy közösségben vagyunk” (Kriszta).

A büntetések hierarchiájában Krisztáéknál ez súlyosabb büntetésnek számít, és csak ritkábban alkalmazzák. „A testi fenyítés is benne van a Bibliában... de mi nem vagyunk ennyire radikálisak. [...] A büntetés nálunk sokszor verbálisan történik. Akkor erélyesebben beszélünk velük, hogy ez így nincs rendben. Illetve, azokat a dolgokat, amit szeret, vagy ami jár neki, azt felfüggesztjük. Akkor nem néz mesét, nem kap nasit. A kisebbiknél végső esetben szoktunk fenekelni, kap egyet a fenekére. De inkább úgy, hogy a jó dolgokat megvonjuk tőlük”.

Annáék családjában nincs testi fenyítés, és a büntetés más formáit sem alkalmazzák. Ennek okairól így mesél Anna: „Van olyan, hogy kiakadok, és felemelem a hangomat, de nem látom annak a jó eredményét. Ekkor ők azzal találkoznak, hogy nem tudom uralni a helyzetet, meg főleg a saját indulataimat, de abból ők nem épülnek. És azt gondolom a büntetésről is, hogy az nem egy építő dolog. Sokkal jobb azzal találkozni, hogy a tetteimnek van következménye, mint hogy nem tudom, hogy rosszat tettem-e vagy nem... Meg hogy rosszat kapni a szülőtől... meg hogy az ő hatalmát érezni, meg hogy az én hatalmammal éljek, vagy visszaéljek, az nem segít. Azt látom, hogy az egyáltalán nem egy előrevivő dolog. [...] Az, hogy a két éves gyerekem ráfirkál a falra, akkor nem büntetem meg, mert nem várhatom el tőle. A nagyobbaknál meg nem látom azt, hogy van olyan dolog, amiért nagyon büntetnem kellene őket. Nem látom tapasztalatból, hogy a verés... az, hogy féljenek a gyerekeim tőlem... az nem építi a kapcsolatunkat, és nem építi az ő személyiségüket. És azért ez mindig bennem van, hogy én nem csak a mának, meg mostanra döntök dolgokat, hanem ők közelednek egy nehezebb kor felé, a kiskamaszkor felé, meg a kamaszkor felé, ha most bizonytalan alapokra helyezem a kapcsolatunkat, akkor ott nem fognak tudni fordulni hozzám. Ott nem kezdek el építeni a bizalmat közöttünk. Ha most elveszítjük, mert azt érzik, hogy hatalmi helyzetből irányítom őket, és nem terelgetem, akkor nem fognak tudni fordulni hozzám. Nem látom, nem hiszem, nem gondolom, hogy úgy felépíthető egy szülő-gyerek kapcsolat”.

„Rend legyen az életükben”

A rendezett élethez hozzátartozik a napirend. Annáéknál a polcra ki van téve egy *tábla, rajta felsorolva, mit kell tenni reggel*: felöltözés, reggeli, fogmosás, beágyazás, cipő, kabát...

„Ez a hétköznapi reggelekre vonatkozik, ha felkel, onnantól kezdve mi kell ahhoz, hogy indulásra kész legyen, és akkor csak rápillant: felöltöztem, beágyaztam, reggeliztem, de még nem mostam fogat... Egyrészt nem azt élik meg, hogy állandóan mi zavarjuk őket, hogy menjen már fogat mosni. Nem azt élik meg, hogy ők sürgetve vannak, hanem ez egy vizuális segítség abban, hogyha ezeken túl vagyok, akkor vagyok kész az indulásra. [...] Tényleg bízhatok abban, hogy nem nekem kell megmondani minden egyes lépést, hanem mindenki a saját életkorának meg temperamentumának, mélységének megfelelően teszi a dolgát. Egyedül nem tudnám. Eddig nem késtünk el egyszer sem”.

A napi beosztásnál a *közös étkezések fontosságára* ügyelnek. Heti rendszerességgel a *gyerekek feladatai* vannak kijelölve. „A saját szobájukat ők takarítják egyszer egy héten, meg csütörtökön kihúzzák a kukát a kapu elé, mert péntek hajnalban jön a kukásautó”.

A hétvégét a *Sabbat*³⁹ ünnepe *strukturálja*, de nincs olyan kötött rendje, mint a hétköznapiaknak. „Sabbat estéket megüljük, Bibliai történeteket olvasunk, és akkor szombat reggel a maradék barcheszt reggelizzük. Akkor pizsamában, nincs rohanás. Igyekszem, hogy legyen szöszmötölős idejük, amikor szabadon játszanak. Ne legyen minden percük strukturálva”. A Sabbat megtartásában rugalmasak, de fontosnak tartják, hogy keretet adjon. „Van olyan, hogy mondjuk, egy péntek esti családi program van, akkor nem rohanunk haza Sabbatolni. Van úgy, hogy szombaton megyünk vendégségbe, vagy színházba. Nem ilyen nagyon merev, de azért igyekszünk. Hogy adjon egy ritmust, rendet, keretet az életünknek”.

Krisztáéknak a hétköznapi napirendje nagyon rendezett, *pontos időpontokhoz* kötött. „Ilyenkor hétköznapi az van, hogy eljövünk a Gergővel a suliból, elmegyünk a Daniért az oviba, együtt hazajövünk, ilyenkor fél hat körül érünk haza. Aztán adok nekik második uzsonnát, mert ők esznek uzsit az oviban. [...] Utána szoktak mesét nézni, mert elég fáradtak, és kell egy kis idő nekik, amíg magukhoz térnek, tehát nem kezdenek el rögtön játszani, csak így elvannak egy ideig, mesét néznek. És akkor, mikor látom, hogy kicsit magukhoz tértek, akkor mondom nekik, hogy játszatok valamit. [...] Gergőnek általában már kész a leckéje, de hogyha a suliban nem sikerült neki megcsinálni, akkor neki kell egy kicsit leckét írni, de általában nem szokott maradni itthonra lecke. És akkor játszanak, hogyha tudok, én is játszom velük, attól függ, kell főzöm, nem kell főzöm, mi történik. Általában 7 körül szoktunk vacsorázni, addigra a férjem is hazajön, vagy ha nem, akkor vacsorázunk 7 körül. Utána még játszanak, ha akarnak, és 8 körül szoktunk elkezdni készülődni a lefekvéshez. Fürdés, fogmosás, ezek a dolgok, és ha elég gyorsan készen vannak, akkor még szeretnek a szobájukban kicsit játszani. Olyankor van az, hogy olvasok nekik mesét, meg szoktunk imádkozni lefekvés előtt. És kilenc körül lefeksznek”.

A hétvégék náluk szintén szabadabbak, viszont a sportolás fontossága megjelenik. „Ők korábban kelnek, mint mi, elkezdenek játszani, amikor mi is felkelünk, akkor reggelizzük, hétvégén szoktak délelőtt mesét nézni, azt szeretik. Akkor utána szoktak játszani. Attól függ, milyen az idő, kimegyünk, vagy csak ők kimennek játszani. A hétvégén el szokta vinni őket biciklizni a férjem, kitalálunk olyan szabadidős programot, ha jó az idő, amit lehet a gyerekekkel. Szombaton megyünk gyülekezetbe, vasárnap családi programokra is szoktunk menni, ami nem rendszeres, de előfordul, hogy ide megyünk, oda megyünk, a hétvége ilyen szempontból kiszámíthatatlanabb, akkor nem egyformán telnek a napok”.

A rendezett lelki élet kialakításában alapvetően fontosak az esti közös imák. Ennek nyugtató hatása is van, a családi kapcsolatokat is erősíti, és az Apa áldása védelmet ad. „Az esti imák [...] Amit próbálok átadni, az az, hogy az ember rendezni tudja az elmúlt napját Istennel. Meg tud köszönni dolgokat. Pláne

³⁹ Szombat ünnepe

egy nehezebb nap után, amikor nagyon fontos kibeszélni magunkból a rossz élményeinket... egyrészt, hogy kimondhatóak ezek a rossz dolgok, nem kell megtartani. Aminek van egy pszichés hatása is, de a hitünk szerint annál több is, ezek tényleg átadhatók Istennek, és nem kell, hogy velünk maradjanak. Fontos, hogy ezek a családi kapcsolatot is építő dolgok. Bizalommal tudjanak hozzánk is, mifelénk is fordulni. Az imák azért mindig olyanok, hogy megnyílunk egymás felé is. Nemcsak ők felénk, hanem mi is feléjük. Alkalom arra is, hogy egymástól is bocsánatot kérjünk esetleg egy türelmetlenségért, egy rossz reakcióért. Arra is lehetőség, hogy minden napban vegyünk észre a jót. Ebben elég tudatos vagyok, mindig úgy imádkozunk, hogy volt jó ebben a napban, adjunk ezért hálát. Egyrészt, hogy semmi nem természetes, ami történik velünk. Azt jó tudatosítani, hogy van, aki figyel ránk, aki vigyáz ránk, aki terelget azon az úton. Ne vesszen el teljesen a mocsárban, még ha nagyon nehéz napunk is van, akkor is van, ami jó volt, amit ki lehet emelni. Talán inkább ezek a... nincs... nincs... ilyen liturgikus formája. Péter az, aki az Ároni áldást⁴⁰ szokta... [...] mindannyian hiszünk abban, hogy amit ő áldást mond, annak ereje, meg hatalma van, Isten beszéde. Tényleg Isten világossága legyen őrajtuk, az ő békessége legyen rajtuk, és tényleg így engedni el őket az alvásba. Hogy Isten jelenlétébe, mint egy takaróba bele tudjanak bújni” (Anna).

Tanulás a közösségben és a családban – tanulás magyarázat útján

A magyarázatról, beszélgetésről már volt szó, milyen nagy szerepe van az értékek átadásában, példamutatásban, vagy a büntetésnél. A messiásba vetett hit átadásában is fontos, a *bonyolultabb fogalmakat* beszélgetés során tanítják meg a gyerekeknek, magyarázzák el nekik. Nehézséget jelentett Krisztának nem zsidó családjában megértenie a kisfiúnak, mit jelent az, hogy zsidó, nem zsidó, és ők miért járnak egy – tulajdonképpen – zsidó közösségbe. „Lehet magyarázni, meg bizonyos helyzetekben kell is magyarázni, van rá szükség. Érdekes volt, amikor a Gergőben tudatosult... azt gondolta, hogy amiatt, hogy egy zsidó gyülekezet vagyunk, amiatt mi mindannyian zsidók vagyunk. Az ő számára nem derült ki, hogy zsidónak lenni bizonyos szempontból származás kérdése, vagy, hogy ez egy kulturális kérdés, hanem azt gondolta, hogy mi, akik ebbe a gyülekezetbe járunk, attól vagyunk zsidók, hogy mi oda járunk. És akkor, amikor láttam, hogy ez így kitisztul benne, beszélgettünk erről, hogy mi nem azért járunk ebbe a gyülekezetbe, mert zsidók vagyunk, hanem szeretjük a zsidókat. Mi nem vagyunk zsidók. És próbáltam magyarázni, hogy van, aki zsidó, van, aki nem zsidó. És akkor ez így benne letisztult, hogy a Samuél zsidók, mert olyan a származásuk, mi meg nem vagyunk azok. Ez

⁴⁰ „A Biblia szerint Áron, a főpap kérte először ünnepélyesen a zsidó népre a Mindenható áldását azokkal a szavakkal, amelyeket azóta is mondanak utódai. Ezt ismétli az édesapa gyermekei fölött minden szombat és ünnep beköszöntése után. A főpapi áldás mindössze három mondatból áll, összesen tizenöt héber szóból. Mégis, ezek az egyszerű szavak – évezredek át – végigkísérték Izrael népének egész történelmét” (Raj, 2003). Az ároni áldás: Áldjon meg az Örökkévaló és őrizzen meg téged. Sugároztassa feléd fényét és könyörüljön meg rajtad. Emelje fényét feléd és adjon neked békét.

azt hiszem, hogy ez idén történt meg a Gergőnél, hogy ő erre így rájött, ezt megértette, hogy valaki zsidó és valaki nem zsidó”.

Annáék családjában is van szükség arra, hogy a zsidó identitás kérdését elmagyarázzák. Anna családja messiáshívő zsidó, nagyobbik fia zsidó óvodába járt, ahol a hagyományos, nem „messiáshívő” értékeket, nevelést kapta. „Van zavar a fejükben azért, a nagyobb fiam, ő nagyon sokáig azt gondolta, hogy aki zsidó, az egyben azt jelenti, hogy hisz Jézusban, minden zsidó olyan, mint mi. Erről beszélgettünk. Nagyon sok beszélgetés van közöttünk erről. Aztán azt gondolta, hogy Isten csak a zsidókat szereti, a többi embert nem. Erről is beszélgettünk... Vagy, hogy a zsidók jobb emberek, mint a többi ember. Erről is beszélgettünk, hogy nem így van. Istennek terve van ezzel, hogy kit hova rendelt, ki hova született”.

Szintén nehéz a gyerekeknek megérteniük azt, hogy a közösségben *miért tartanak más ünnepeket*, mint a családban, vagy mint az osztálytársak az iskolában. Ezt sok beszélgetéssel magyarázzák el, tanítják meg nekik. „Karácsonyfánk nincsen, a karácsonyfát azt dekorációnak tekintjük. Meg nálunk a Jézuska nem hoz ajándékot. Nincs nálunk Jézuska. Ez a 'Mikulásszerű' Jézuska nálunk nincsen, hanem tőlünk kapják az ajándékot. Viszont mindig megemlékezünk arról, és erről beszélgetünk is, meg olvastunk erről a Bibliából, hogy ez a nap azért különleges, mert ezen a napon született Jézus. Most ezt meg szoktuk beszélni, hogy egyáltalán nem biztos, hogy ezen a napon született, de nagyon sokan így ünneplik, és hát emiatt... Jézusról szól az ünnep. De azért nem akarunk téves képzeteket sem kialakítani bennük” (Kriszta).

Annáéknál nincs Karácsony, karácsonyfa sem, ők Hanukát tartanak. „Úgy szépen a helyükre kerülnek a dolgok, és jól tudják kezelni, hogy az osztálytársaik Karácsonyoznak, mi Hanukázunk, és értik, hogy miről van szó. Ilyen nem merült fel, hogy de nekünk miért nincsen Karácsony. Nincs hiányérzetük” (Anna).

A messiáshívő zsidó hitről nem hittankönyvből, hanem közös Biblia-olvasások (Gyermekbiblia) útján tanulnak, vagy esti mese formájában, ahol bibliai történeteket vesznek elő. *A bibliai alapelvek és az emberi értékek átadásában*, megtanításában ilyenkor mindig nagy szerepe van annak, hogy a történetet megbeszéljék. „Nagyon sokszor van, hogy egy ünnep kapcsán elővesszük az Újszövetséget, és megnézzük, hogy Jézus hogyan ünnepelte meg. Ez nem egy tanítás... mondjuk, egy Gyerekbibliát veszünk elő...” „Az is mondjuk hagyomány, nálunk minden este van meseolvasás, de péntek este bibliai történetet olvasunk. Egy Ószövetség, egy Újszövetség. Vagy több-több. Ahogy, amerre megy, vagy alakul a beszélgetés. Erre mindig van idő, erre igyekszünk odafigyelni” (Anna).

Azt a fontos *hitbeli kérdést* is magyarázat útján tanítják meg, hogy egy vallásba nem beleszületik az ember, hanem emellett dönteni kell. „Ők is tudják, nekik is dönteni kell Isten mellett. Attól még, hogy a szüleik messiáshívő, hívő életet élnek, az nem elég az ő életükben. Egy ideig igen... Erről szoktunk beszélni, erről nekik is döntést kell hozni” (Anna).

Tanulás mozgás, tevékenység révén

A messiáshívő zsidó ünnepekben, de a hagyományos zsidó ünnepekben is központi szerepe van a gyerekeknek. „A zsidóságban az a funkciója az ünnepeknek, hogy a hagyományt fenntartsák, illetve tovább adják. És a hagyományt úgy tudjuk továbbadni, ha a gyerekek azt megélik, és olyan felnőttekké válnak, akik ismerik ezeket a hagyományokat. A zsidóságban a gyerekek azok a jövő... ők azok, akik majd továbbviszik a hagyományokat. És ha ők nem kapják meg, akkor nem adják tovább” (Kriszta).

Ahhoz, hogy a gyerekek később, a felnőtt életükben tovább tudják adni a hagyományokat, az ünnepeknek megjegyezhetőnek, emlékezetesnek kell lenniük számukra. „A gyerekek sokszor tevékenységek által tanulnak, az fontos szerintem egy ünnepnél... de ez minden más kultúrában megvan, hogy eszmei tartalmakat tevékenységekhez kötni. [...] Nekik ezek a tevékenységek maradnak meg az emlékezetükben, és érdekes ezeket a hitbeli, vagy fontos eszmei tartalmakat ilyen módon átélni velük, mert ekkor épül be az életükbe, meg ezekre emlékeznek vissza. Ezek a tevékenységek ilyen... ilyen kis útjelzők, ami által felidézik, hogy miről is szólt az az ünnep tulajdonképpen” (Kriszta).

A közösségi ünnepeken a gyerekeknek kiemelt szerepük van. „A Széder⁴¹ estén talán leginkább, mert ez gyerekek számára egy hosszú ünnep, 2-3 óráig tart. Nagyon komoly liturgiája van egy ilyen Széder estének. [...] Azt gondolom, hogy kicsi gyerekekkel nem olyan egyszerű. A Széder este úgy van kitalálva, hogy nagyon sok elem kedvez a gyerekeknek, hogy ők abban minél inkább részt tudjanak venni. De azért nem könnyű számukra, mert elég hosszú. És sok olyan elem van, amit talán nem is értenek” (Kriszta).

Milyen elemek vannak a Széder estében, ami a gyerekek számára kedvező? Ami élményt ad nekik, ami a figyelmüket fenntartja? Ezek mind mozgással, tevékenységgel kapcsolatosak, vagy olyanok, amelyek szereplésre adnak lehetőséget. „A gyerekeknek a Széder estében ez a legjobb, amikor meg kell találni az áfikománt.⁴² Meg lehet énekelgetni dalokat, meg van a 4 kérdés.⁴³ Annak a gyerekeknek, aki szeret szerepelni, annak ezek jó lehetőségek” (Kriszta).

Krisztáék, amikor közösségi Széder estét tartottak, úgy döntöttek, a gyerekek számára átformálják az ünnepet, még tettek bele olyan elemeket, melyek a gyerekeknek kedveznek, de a hagyományos elemeket is megtartották (az áfikomán keresést és azt, amikor a legkisebb gyerek felteszi a négy

⁴¹ A Pészach az Egyiptomból való kivonulásnak és a bűnöktől való szabadulásnak, a Megváltásnak az ünnepe a messiáshívő zsidó közösségekben. Ennek az ünnepnek az estéjén tartják a Széder estét, ami egy rituális étkezés, ahol meghatározott rendben folyik a vacsora, jelképes ételeket esznek. „A Széder este legfontosabb előírása, hogy a családfő (az édesapa) elmesélje gyermekeinek az egyiptomi szabadulás történetét. Mindenkinek úgy kell éreznie, mintha ő maga szabadult volna meg a szolgaságból” (Raj, 2003).

⁴² „Széder estén étkezés után a gyermekeket elküldik, hogy keressék meg azt a kendőbe csavart fél maceszt, amelyet korábban elrejtettek. Ezt hívják afikomennek. A messiáshívő Széder estén ez jelképezi Jézust, a páskabarányt. A gyermekek nagy izgalommal keresgélnek össze-vissza, mert tudják, hogy aki megtalálja, jutalmat kap” (Howard – Rosenthal, 1998).

⁴³ A Széder estén, a rituális étkezés során ezen a ponton a legkisebb gyermekre kerül a sor, hogy feltegye azt a négy kérdést, amit előzőleg megtanult. Mind a négy kérdés Pészach ünnepére és a Széder estére vonatkozik. Pl.: Miben különbözik ez az este a többitől? Hiszen a többi éjszakán ehetünk kovászosat, vagy kovásztalant, ezen az éjszakán csakis kovásztalant (Howard – Rosenthal, 1998. és Raj, 2003).

kérdést). „Amikor két éve nálunk volt Széder este, amire hívtunk ismerősöket, akkor így gondolkodtunk sokat előtte a férjemmel, hogy hogyan tudnánk egy-két olyan elemet becsempészni, amelytől a gyerekek számára érdekesebb a dolog. Amit mi találtunk ki, nincs benne a hagyományban, csak mi kitaláltuk, hogy ezzel lehetne a gyerekeket jobban bevonni. Mikor volt az a rész, hogy megemléjtük, hogy fel kellett a báránynak a vérét kenni az ajtófélfára,⁴⁴ hogy a pusztító az ne menjen be, akkor kaptak a gyerekek is meg a felnőttek is piros festéket, meg szedtünk a kertben valami „izsópszerű” növényzetet. Szétszéledt az egész társaság és eljátszottuk, hogy megkenjük az ajtófélfákat. Ezt a gyerekek nagyon élvezték. Van olyan ajtó, amin még mindig ott van a piros festék, mert valahogy ott felejtődött... Ezt nagyon élvezték, akkor fel lehetett kelni az asztaltól, a gyerekek szeretnek mozgással megélni dolgokat. Meg amikor volt az a rész, hogy a 10 csapás... Béka alakú gumicukrot adtam a gyerekeknek, és előre megbeszéltem velük, hogy dobják rá a béka alakú gumicukrot a megfelelő pillanatban, amikor a békákról volt szó, a vendégekre. Ezt nagyon élvezték. De ezeket mi találtuk ki, hogy érdekesebb legyen számukra”.

„Van olyan messiáshívő zsidó család, aki külön arra időt szentel, hogy eljátsszák a gyerekekkel a kivonulás történetét. Azért hosszú, mert összesűríti magát a felvonásokat, de annak adnak egy teret, hogy felnőttek és gyerekek eljátsszák, álarcokkal, jelmezekkel. Van ilyen is” (Péter). Ebben az esetben is az történt, mint Krisztáéknál, úgy változtatták meg az ünnepet, hogy a gyerekek számára kedvezőbb legyen, több tevékenység, játék legyen benne.

A dicsőítésnél is megjelenik az, ami a Széder estén, hogy a közösség a gyerekek számára alakítja. Kisebb gyerekek még a zenélésben nem tudnak részt venni, ezért kreatív elfoglaltságot adnak nekik addig. „Azt hiszem, fontosabb nekünk az, hogy a gyerekeinknek az Istennel való személyes kapcsolatuk erősödjön, és az a kép, ahogy Istenről gondolkoznak, meg ahogy megélik. Ebben legyen egyfajta élményük. Ezért ők részt vesznek a dicsőítésben, legutóbb bevezettük azt, hogy amíg dicsőítés volt, addig lapokat kiraktunk, meg festéket, hogy az alkotás... hogy az Istennel való kreatív kapcsolatba ők is bevonódhassanak, hiszen nem zenélnek még. A fiúk nem olyanok, hogy könnyen elkezdnek énekelni, de nagyon szeretnek alkotni, kézműveskedni” (Anna).

Az Istentiszteleteken a prédikáció alatt, ami a gyerekek számára nehezen érthető, létrehoztak egy gyerekfoglalkozást. Itt a Bibliáról tanítanak, szintén játékos formában, tevékenységeken keresztül. „Akkor, hogyha valaki felkészül, hogy a gyerekekkel legyen, akkor általában választ egy témát, vagy választ egy történetet, van valami konkrét kis üzenet, sztori, amit át akar adni a gyerekeknek. Ehhez kitalál valami tevékenységet, kézműveskedést, rajzolást, színjátszást, valami olyan dolgot, ami kapcsolódik a témához, és megmozgatja a gyerekeket, vagy valami szemléletes dolog. És jó esetben ez úgy működik, hogy amit a gyerekek csinálnak, vagy alkotnak, vagy megértenek – volt már rá példa, és

⁴⁴ Az egyiptomi fogság során a tizedik csapásnál elkerülte a halál angyala a zsidók házait, mert az ajtófélfákat báránnyávérral kenték be.

ez nagyon jól szokott sikerülni, hogy a végén bemennek a felnőttekhez, és valamilyen szinten átadják a felnőtteknek” (Kriszta).

Tanulás utánnal

A közösségben lévő speciális, Biblián alapuló szóhasználatot, vagy a héber nyelvű áldásokat a gyerekek szintén nem könyvből tanulják meg, hanem hallják a közösségben, családban, és utánnal útján tanulják meg. „Azt a fajta nyelvet, amit mi használunk, messiáshívők, ahhoz hozzászoknak. Jeshuát használunk, messiást használunk, és nem Jézust, meg Krisztust. Igyekszünk a bibliai neveket is az eredeti formájukban, héberül használni, amennyire lehet... hogy az eredetiségével találkozzanak” (Anna). „Amikor este, közösen imádkozunk, a nap lezárásaként, az Ároni áldás hangzik el mindig. Ezt Péter mondja, vagy énekl. Azt vagy hallgatják, vagy ők is énekl. De már tudják” (Anna). „A férjem héberül is, magyarul is mondja az áldást. Gergő a nagyobb, neki már ezeket könnyebb megjegyeznie. Van, amikor ő segít apának. Ő tudja mondani a férjem után héberül is, magyarul is. De így önállóan, egyedül nem szokta csinálni”. „Igazából ők nagyon sok mindent hallanak a gyülekezetben, egy-két áldást hallanak, meg tudnak. Én kifejezetten nem tanítom őket” (Kriszta).

Tanulás tapasztalatszerzés révén

Az imádkozást tapasztalatszerzés útján tanulják, nem tanítják a gyerekeket erre. Ez így van a másikért való imádkozás során. „Látják, ahogy mi reagálunk dolgokra. Hogyha valaki megbetegszik, akár csak egy náthával, hogyha fáj valamije, akkor elsőként mindig a hittel igyekszünk legalábbis válaszolni rá. Mielőtt gyógyszert bevinnénk, vagy orvoshoz szaladnánk, akkor egymásért imádkozunk. Nagyon sokszor most már ők kezdeményezik. Nagyon jó tapasztalataik vannak arról, hogy ha ők imádkoznak, akkor anya rendbe jön. Egyszerűen van egy tapasztalati tudásuk” (Anna).

Az esti közös imádkozás során a nyugalmat tapasztalják meg, ami biztonságérzetet ad nekik. Anna elmesélt ezzel kapcsolatban egy történetet. „A legfrissebb élményünk a családban az, hogy a legnagyobb fiainak, aki 8 éves, egyik éjszaka volt egy nagyon rossz álma, nem tudott visszaaludni, tényleg nagyon felzaklatta. Onnantól kezdve tudatosabbá tettük, hogy anélkül nem megy aludni, amíg nem imádkozunk együtt, amíg nem kérjük Isten áldását az éjszakára, meg az ő jelenlétét. Most már ő is egyre aktívabban imádkozik... most már nemcsak elfogadja. [...] Azóta nagyon jól tud aludni, nem jött ilyen álmok vissza. Sőt, kifejezetten csendesesen, nyugodtan aludt. Ez neki egy nagyon nagy biztonságérzetet ad. [...] Samu sokkal racionálisabb gondolkodású, emiatt ő nehezebben fogadja be, de mondom, ez az álmok nagyon átlendítette azon, hogy mennyire szüksége van mégiscsak valamiféle transzcendentális megtapasztalásra Istentől. Tehát nem csak tanulni róla. Hanem hogy tényleg legyen az élete része. Megtapasztalja” (Anna).

Vélemény az oktatási rendszerről, óvoda- és iskolaválasztás, beilleszkedés, konfliktusok

Annáék gyerekei zsidó óvodába járnak. Azért döntöttek így, mert a zsidó identitás kialakulását ez segítette, egy nem zsidó óvoda meg talán gátolta volna, amiatt, hogy Anna *véleménye szerint az oktatási rendszer* nem nyitott a másságra. „A gyökerek, meg identitás... ez egy nagy kérdés volt, hogy hogyan tudunk nekik segíteni, ismervén azt, hogy a magyar nevelési, oktatási rendszer nem nagyon nyitott arra, hogy valaki más legyen, mint a többség. És akkor azért döntöttünk úgy, hogy menjenek zsidó óvodába, hogy találkozhatnak a zsidó ünnepekkel. Ne csak ilyen szűk, családi körben éljék meg ezeket a dolgokat”. Esetleg *konfliktust* is jelenthetett volna az, hogy a közösségben, családban a zsidó ünnepeket tartják meg, míg az óvodában a keresztény és a népi ünnepeket. „Azt gondoltuk, hogy háromtól hat éves korig... sokkal nehezebb egy gyereknek azt a helyére tenni, hogy hogyan lehet az, hogy az iskolában Karácsony van, otthon meg Hanuka.⁴⁵ Mert mi nem tartunk Karácsonyt, meg Húsvétot, ezekről beszélni beszélünk, de nem része a családi szokásrendszernek. És azt gondolom, gondoltuk, hogy egy óvodás korú gyereknek az sokkal nagyobb nehézség ezt elhelyezni az életében, mint egy iskolásnak. Azért döntöttünk úgy, hogy menjenek zsidó óvodába, ahol megélhetik a hagyományokat, de nem egy vallásos óvoda. Elég sokan vannak, akik tudják, hogy mi messiáshívők vagyunk, de ez nem okoz problémát. Nem visszük be, nem sértegetünk ezzel másokat. De viszont szabadon találkozhatnak azzal, hogy mit jelent az, hogy kóser, mit jelentenek az ünnepek. Mit jelent az, hogy Tóra? Mit jelent az Örökkévaló? Olvastam nekik bibliai történeteket. És a barátaik... azzal találkoznak, hogy nemcsak ők, hanem más olyan gyerekek meg családok is vannak, akik nem karácsonyoznak. Viszont iskolában már a praktikusság az győz, az ember már nem utazik annyit, meg nem teszi ki a gyereket annak, hogy egy órát utazzon, azért, hogy olyan iskolába járjon. Addigra megérnek ennek az elhelyezésére. Ők tudják hova tenni ezt, hogy vannak olyanok, akik, meg vannak olyanok, akik, és ezt nagyon szépen elrendezik...” (Anna)

Annáék legnagyobb fia a zsidó óvoda után polgári, önkormányzati iskolába ment. Itt már valóssá válhatott volna ez a konfliktus, amitől Annáék tartottak korábban, s amiért zsidó óvodába adták a gyerekeket (hogy a közösségben, családban zsidó ünnepeket tartanak meg, míg az intézményben a keresztény és a népi ünnepeket). Végül is nem lett belőle konfliktus a tanító nénik érzékenysége, ügyessége miatt. „Van egyfajta olyan... legalábbis a Samu úgy kezelte a dolgot... a tanítóknak elmondtuk, hogy ő zsidó származású, és ilyen óvodából jött, hogy tudják, hogy nincs kapcsolódása tulajdonképpen ezekhez a hagyományokhoz, hogy Adventi koszorú, meg Karácsony... Amit nagyon jól

⁴⁵ A jeruzsálemi Második Templom felszentelésének ünnepe. Nem kötődik bibliai előíráshoz. „A legenda szerint a hétágú gyertyatartó, a menóra lángjait szeretnék volna meggyújtani, de csak egyetlen korsó kóser olajat találtak. Csodák csodája, az olivajolaj nyolc nap, nyolc éjjel világított, egészen addig kitartott, míg új olajat préselhetek. A Hanuka nyolc napos ünnepén a csoda emlékére minden este eggyel több lángot gyújtanak meg a nyolcágú gyertyatartón, a hanukkán, olajban süített ételeket esznek, és trenderlivel játszanak (négyoldalú pörgettyű)” (Szárász, 2004. alapján).

fogadtak, és mindig megkérdezik minket, hogy nem gond-e, hogyha részt vesz a tojásfestésen, nem gond-e, ha a karácsonyi műsorban szerepet kap. És akkor ezt meg tudjuk beszélni. Tavaly volt ugye elsős a Samu, amikor mi azt mondtuk, hogy nem gond, hiszen részese a közösségnek, szerepeljen a karácsonyi műsorban, de ő nem akart... azt mondta, hogy ez annyira idegen neki. Ő azt mondta, hogy nem akarja... merthogy ez egy betlehemezés volt. És akkor beszélgettünk arról, hogy Betlehem hol van, milyen város, miért hívjuk betlehemezésnek, és hogy tulajdonképpen ez egy nagyon zsidó történet, Jézus születése. De ő továbbra is azt mondta, hogy neki nagyon idegen. Azt gondolom, hogy nagyon korrektül és frappánsan oldották meg a tanító nénik, merthogy furulyázott a műsor elején. Része is volt, meg nem is. Magában a betlehemezésben nem volt benne, díszlet volt, állt faként, de mégis ott volt, mert ő nyitotta meg furulya szóval. A tanítókkal nyíltan beszél erről, viszont az osztálytársak közül csak a két legközelebbi barátjának beszél ezekről a dolgokról". A történetben látható az is, ami már többször megjelent, hogy a nehezebb élethelyzeteket, konfliktusokat beszélgetéssel oldják meg.

Anna nincs megalégedve bizonyos szempontból az *óvoda értékrendjével*. A nagyobbik fiuk, amíg óvodás volt, mondott olyat, hogy „minden zsidó jó ember”. Anna meséli: „És fel volt háborodva, hogy hogyan lehet, hogy egy zsidó ember dohányzik, a zsidó emberek jó emberek... ugye itt ezek az értékek... még nagyon fekete, meg fehér... ha valaki dohányzik, az rossz... és akkor mondtuk neki, hogy nem így van. Lehet jó ember az, aki dohányzik, és lehet, hogy egy zsidó ember rosszul viselkedik. Tehát nem annyira a zsidó-nem zsidó áll szemben, hanem a zsidóság mennyire érték. Ennek az elhelyezése. Ugye ráadásul ez az óvodai lét... nem mondom, hogy az óvoda üzenete ez, de ez az óvodai lét mégis egy ilyen... ilyen belterjes és kiváltságos... és megélték azt, hogy egy kicsit ők mások. Ők nem járnak akkor oviba, amikor a szomszédék, mert akkor ünnep van. És akkor egyfajta büszkeség úgy kialakul bennük. Hát ez nem azt jelenti, hogy valaki nem ilyen oviba jár, akkor ő rosszabb ember, hanem más”.

Annának az *érzelmi nevelés* terén más a véleménye, mint az óvodának, iskolának. Ez a különbség nehézséget okozhat a gyerekeknek. „Csak fiú gyerekeink vannak, és megkapják a külső környezetben, akár a tágabb családban, akár az intézményekben, hogy a fiúk azok legyenek erősek, és ne mutassák ki az érzelmeiket. Én meg nem így gondolom. [...] A fiú gyerekeknek, ha elesnek, azt mondják, hogy ne sírj, mert fiú vagy. Én meg nem így gondolom. [...] Szabad érezni dolgokat, megengedett haragudni, megengedett szomorúnak lenni, megengedett csalódottnak lenni, örülni, vidámnak lenni, bohóckodni, és próbáljuk megnevezni, hogy ők is ráismerjenek erre a dologra, hogy aztán ők önmaguk tudjanak... hogy ne én kezeljem az érzelmeiket, hanem ők tudjanak ráismerni, hogy ez az, amikor én ilyen vagyok, és akkor én mit tudok ezzel kezdeni. Ha ez egy negatívabb érzés, akkor kell egy fizikai kontaktus, egy ölelés, egy simogatás...”. Anna helyteleníti az iskolában a *tanítónők véleményalkotó, ítélkező nevelési módszerét*. Ő nem így neveli a gyerekét, beszélgetett is vele erről, hitüknek az alapja is ez, hogy ne így viszonyuljanak a másikhoz. „Az ítélkezés az, hogy ne a felszínen nézzék a dolgokat. Egy kicsit hasonlít, de nem ugyanaz, amikor egy konfliktus van, akkor ne azt nézzék, hogy ki a hibás, vagy ki kezdte. Hogy

nem efelé vinni. Azzal, hogy kimondunk valamit egy másik emberre, az a hitünknek is az alapja, hogyha kimondunk valamit, azzal meg tudjuk kötözni. Ha kimondunk valamit, például, hogy ez a gyerek rossz, vagy ez a felnőtt büdös, azzal nem segítjük, nem tudunk igazából az ő valóságához kapcsolódni. Hanem... mit tudunk ezzel a viszonyal kezdeni, tudunk távolságot tartani, vagy megpróbálhatjuk megérteni, de azzal nem változik semmi, hogy kimondunk dolgokat, legfeljebb annyi, hogy elfelejtünk máshogy nézni rá, elfelejtünk hinni abban, hogy a másik változhat. Nem az, hogy mi megváltoztatjuk, hanem hogy képes Isten segítségével formálódni. Minden nap hallom, hogy a tanítók miket mondanak gyerekekről. Hogy ő buta, vagy csúnyán ír, vagy rossz, ezek nekem fájdalmas dolgok, ezekből nagyon nehéz kitörni. Megismerni igazán azt, aki mögötte van. Azért, mert van olyan gyerek, aki ötször feláll egy órán, az nem biztos, hogy azért csinálja, mert lázadni akar, kitörni akar, vagy magamutogató, hanem mert egyszerűen idegrendszerileg éretlen arra, hogy ő végigüljön 45 percet. Különbséget tenni. Az egyént kell megérteni. Nem kell mindenkit szeretni. Ez nem egy elvárás. Pontosabban, úgy, ahogy Isten szeret, úgy el kell mindenkit fogadni, de nem kell mindenkivel barátkozni”.

Krisztáék családjánál nem merült fel az, hogy *nem zsidóként zsidó óvodába járjanak*. Rákérdeztem erre az interjúban, mert tudom, hogy zsidó iskolákba is járnak nemzsidók, gyakran a filozemita családi háttér miatt. Kriszta szerint az ok a távolság, és az, hogy esetleg identitászavarba kerülnek a gyerekek. „Egyrészt adott volt, hogy mi a közelben szeretttük volna, hogy óvodába járjanak, ez nekünk fontos szempont volt. A közelben nincs zsidó óvoda. Másrészt pedig amiatt, hogy nem zsidók, igazából... azt nem szeretttük volna, hogy identitászavarba kerüljenek. És amiatt, hogy lényegében zsidó gyülekezetbe járunk, ők megkapják kulturálisan, meg hitbelileg azt a pluszt, amit egy zsidó közeg adhat. Én nem érzem szükségét, hogy még egy zsidó óvodába járjanak. Illetve, a másik, hogy ahol én dolgozom, egy iskola, adott volt, hogy a Gergő oda járjon”. Gergő egy keresztény iskolába jár, ahol Kriszta magyar tanár, és egy éve az iskola igazgatója is. Kriszta véletlenül került ebbe az iskolába annak idején, részt vett egy olyan rendezvényen, ahol különböző keresztény társaságok, szervezetek reklámozták magukat, ott ismerkedett meg ennek az iskolának az igazgatójával, aki épp magyar tanárt keresett... De azt mondta: „ha most munkát kellene keresnem, nem szívesen mennék nem keresztény iskolába”. Ez az iskola felekezeti szempontból nem sorolható be sehová: „A tanári kar elég vegyes felekezeti szempontból. Mondjuk mindenki keresztény, van katolikus, református, evangélikus, kisebb gyülekezetekből is vannak kollégák. És a gyerekek is különböző közösségekből vannak”.

Kriszta nincs jó véleménnyel általában az egyházi iskolákról, de *hitbeli nevelés* szempontjából különlegesnek tartja azt az iskolát, ahol tanít. Megkérdeztem, hová íratná a gyermekét akkor, ha nem ebben az iskolában tanítana. „Ha nem ilyen helyen dolgoznék, akkor mennyire fognám fel ennek a dolognak a jelentőségét... nem tudom... lehet, hogy csak az lenne nekem fontos, hogy jó iskolába járjon. Normális, konszolidált iskolába járjon. Mert őszintén, katolikus iskolába biztos nem adnám,

lehet, hogy református iskolába beadnám... őszintén, ezekben az egyházi iskolákban nincs olyan intenzív hitbeli nevelés, mint a mi iskolánkban. Szerintem a mi iskolánk nagyon különleges ilyen szempontból, hogy nem csak névlegesen, jelzés szinten van meg ez a hitbeli nevelés, hogy hetente mondjuk, van egy Istentisztelet, meg van hetente egy hittanóra, hanem ez a hétköznapi része, és nem láttam erre példát más felekezeti, vagy keresztény iskolában”.

Összefoglalás

Alapító	Ien Campbell, skót misszionárius, 1999
Hitelvek, szertartások	<ul style="list-style-type: none"> - Biblia hitelvei - Ószövetség és Újszövetség szervesen összefügg, egyformán fontos - Elfogadják Jézust Messiásnak, Megváltónak. Isten hármas egysége - Ha egy zsidó elfogadja Jézust, nem kell feladnia identitását és ünnepeit - Istennel való élő kapcsolat fontossága - Szabadságot ad a közösség abban, hogy a család hogyan éli meg a hitét és milyen ünnepeket tart meg - Közösségi szertartások: zsidó ünnepek – Jézussal a középpontban és Újszövetségi tartalommal (Szukkoth, Hanuka, Pészach, Purim...)
Kulcs-fogalmak	hit, szeretet, tisztelet, engedelmesség, élő kapcsolat Istennel
Pedagógiai elvek	<ul style="list-style-type: none"> - Szabadságot ad a közösség abban, hogy a családban hogyan nevelik a gyerekeket - Családban megtapasztaláson, megélésen keresztül tanulni a hitet - Tetteknek, döntéseknek következménye van - Hitelesség fontossága - Példamutatáson keresztül nevelni és utánpótlás révén - Tevékenységen, mozgáson keresztül tanítani - Élményeket kell adni - Beszélgetés, magyarázat fontossága a nevelésben - Értékek átadása: bibliai mesékkel, beszélgetéssel, példamutatással - Rendezett élet fontossága
Családra vonatkozó felfogás	<ul style="list-style-type: none"> - Gyerekek és szülők egymás iránti kölcsönös szeretete, tisztelete, figyelmessége - Gyerek engedelmes a szüleinek - Nem a gyerek a család középpontja - Szexuális kapcsolattal várnak a házasságig
Lehetséges iskolai konfliktusok forrása	<ul style="list-style-type: none"> - Más ünnepeket tartanak meg otthon, mint az iskolában - Más a zsidóságról alkotott kép az óvodában, mint a közösségben - Szülő véleménye más az érzelmi nevelésről - Szülő nem tartja helyesnek a tanítók ítélkező módszerét
Intézmény	Nincs. A közösség ünnepein és a családban az együttélés során elsősorban a tapasztalatszerzés, megélés révén tanulják a hitet, értékeket
Hitirat	Biblia

Felhasznált irodalom

- Babbie, Earl (1995): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*, Balassi Kiadó, Budapest
- Boglár Lajos (2005): *A tükör két oldala – bevezetés a kulturális antropológiába*, Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest
- Donin, Hayim Halevi (1998): *Zsidónak lenni*, Göncöl Kiadó, Budapest
- Golnhofer Erzsébet (2001): *Az esettanulmány*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Hollós Marida (2000): *Bevezetés a kulturális antropológiába*, szerk.: Boglár Lajos, Szimbiozisz Alapítvány, Budapest
- Howard, Kevin – Rosenthal, Marvin (1997): *Az Úr ünnepei*, Zion's Hope, Inc. Orlando
- Juster, Daniel – Hocken, Peter (2004): *A messiási zsidó mozgalom*, Toward Jerusalem Council II.
- Mikonya György szerk. (2012): *Vallásos mozgalmak nézetei a családi életről és az oktatásról*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- N. Kollár Katalin – Szabó Éva szerk. (2004): *Pszichológia pedagógusoknak*, Osiris Kiadó, Budapest
- Raj Tamás (2003): *Amit tudni kell a zsidóságról...*, Makkabi Kiadó, Budapest
- Seidman, Irving (2002): *Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer*, szerk.: Falus Iván, Majzik Katalin, Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- Száraz Miklós György (2004): *Írd fel házad kapujára...*, Helikon Kiadó, Budapest
- Unterman, Alan (1999): *Zsidó hagyományok lexikona*, Helikon Kiadó, Budapest